

Negace adjektiv v češtině

1 Koncepce práce – B

Autorka si ve své práci klade dva cíle. Zprvée, hodlá „zjistit, kolik procent adjektiv ve dvou frekvenčních pásmech (jedná se o nejvyšší frekvenční pásmo a střední frekvenční pásmo) má jak afirmativní, tak negovanou variantu.“ (str. 7) Druhým cílem je zjistit, „nakolik jsou si afirmativní a negovaná varianta podobné [...] na úrovni významu a kolokací.“ (str. 7) Druhý cíl autorka dále spojuje s otázkou po adekvátnosti zahrnutí negativní varianty adjektiva ve slovnících, resp. adekvátnosti jeho korpusové lemmatizace.

Své cíle v práci autorka naplňuje jen částečně. Z hlediska prvního cíle autorčina korpusová sonda potvrzuje předpoklad (Kováříková, Chlumská a Cvrček, 2012), že „čím je afirmativní varianta adjektiva frekventovanější, tím je větší pravděpodobnost výskytu její negované varianty.“ (str. 7) Na druhou stranu toto zjištění vychází pouze ze srovnání adjektiv ze dvou frekvenčních pásem, není podepřeno inferenční statistikou a ve světle autorčina zúženého vzorku se nejeví jako opodstatněné (viz níže). I z hlediska druhého cíle nejsou autorčiny závěry zcela uspokojivé. Autorka sice popisuje některé kolokační rozdíly mezi afirmativní a negativní variantou, ale zaměřuje se pouze na jednotlivé páry a nepokouší se závěry zobecnit, např. na úrovni zvolených frekvenčních kategorií. Co se týká adekvátnosti zahrnutí negativní varianty adjektiva ve slovnících, omezuje se autorka v závěru pouze na konstatování toho, co jí bylo známo již na začátku práce, tedy že „odpověď na tuto otázku není jednoduchá“ a že „k jednotlivým adjektivním párům je [...] potřeba přistupovat individuálně.“ (str. 50) Až na případy, kde negovaná varianta je evidentně prostou negací afirmativního protějšku (a kde je tedy zahrnutí do slovníku nadbytečné), se autorka nepokouší stanovit kritéria pro zahrnutí negativní varianty do slovníku.

Koncepci práce (ve smyslu stanovených cílů) sice hodnotím jako smysluplnou, ale její výsledky a závěry jako ne zcela uspokojivé. Na druhou stranu je třeba vyzdvihnout autorčinu solidní orientaci v problematice (dobré pochopení klíčových problémů a otázek), relativně úspěšné provázání teoretické a praktické části i její schopnost práci logicky a systematicky vystavět. Koncepci práce hodnotím známkou B.

2 Metodologie a zpracování dat – C

Autorčina metodologie vykazuje množství nedostatků – od nedostatečně vysvětleného výběru vzorku, přes ne zcela přehlednou prezentaci výsledků až po konkrétní problémy při zpracování a analýze dat.

Základním klíčem při výběru vzorku analyzovaných adjektiv je frekvence – autorka vybírá adjektiva z tzv. nejvyššího frekvenčního pásma (více než ca 20 tisíc výskytů na 100 milionů slov) a z tzv. středního frekvenčního pásma (ca 4,5 až 5 tisíc výskytů [na 100 milionů slov? – to není explicitně řečeno]). Zatímco frekvence je vzhledem k autorčiným cílům smysluplným vodítkem, není jasné, proč se autorka omezila na dvě frekvenční pásma. Zdá se, že s frekvencí související výzkumná otázka by mohla být zodpovězena s větší spolehlivostí,

kdyby bylo frekvenčních pásem víc – v takovém případě by mohl být evidentní (postupný, příp. lineární) růst frekvence výskytu negativních variant, v souladu s autorčíným předpokladem.

Za hlavní problém kvalitativní analýzy považuju nedostatečnou přehlednost, která má za následek obtížnou interpretaci výsledků. Pro každý z adjektivních párů autorka excerpuje význam ze SSJČ (resp. SSČ). O významech pojednává pouze v souvislém textu a vzhledem k ad hoc číslování významů ve slovnících je popis místy velmi těžko přehledný (srov. „První, třetí a čtvrtý význam negované varianty jsou přímé negace významů afirmativní varianty (konkrétně prvního, druhého a třetího významu) [...]“ str. 31) Souvisejícím problémem je, že analýza kolokátů na jedné straně a slovníkových významů na straně druhé je nedostatečně provázaná. Autorka nejdříve popisuje kolokace, aniž by systematicky brala zřetel na (slovníkový) význam. Poté jsou zmíněny slovníkové významy, které však nejsou systematicky a důsledně propojeny s nalezenými kolokacemi. Vzniká tak relativně těžko prostupný sled nedostatečně propojených informací. Bývalo by bylo vhodné uspořádat zjištění k jednotlivým párům strukturovanější formou (např. v tabulce), tak, aby bylo jasné vidět, jaké významy se pojí s jakými kolokáty a také jak spolu korespondují – pokud vůbec – významy a kolokáty afirmativní a negativní varianty.

Níže uvádím další vybrané dílčí metodologické, analytické a příp. interpretační problémy.

- Autorka popisuje, jak získala vzorek negativních adjektivních forem (str. 22–23), ale chybí popis toho, jak získala vzorek afirmativních forem. Dotaz [lemma=“konkrétní adjektivum“] totiž vrátí jak afirmativní, tak negované varianty. Jedná se o technickou drobnost, ale bylo by vhodné ji explicitně zmínit, aby si čtenář mohl být opravdu jistý, že při analýze afirmativních variant (např. při analýze kolokací) nebyly zahrnuty negativní varianty.
- Při prezentaci analýzy jednotlivých párů (oddíl 5) chybí rozčlenění na páry v nejvyšším a středním frekvenčním pásmu (rozčlenění je možné si ověřit až post-hoc, v následujícím oddílu). Absolutní frekvence jednotlivých variant je navíc v textu zmiňována nedůsledně – v některých případech chybí u jedné z variant (*stálý* vs. *nestálý*), jinde údaj chybí úplně (*pohodlný* vs. *nepohodlný*). (Data lze však posléze najít v následujícím oddílu; jde tedy spíš o nekonzistenci, která ztěžuje orientaci v textu.)
- Není vždy jasné, jak autorka dochází k některým svým závěrům. Srov. např. „Předložka *pro* představuje pětinu výskytů [...], patří tedy do valenčního rámce adjektiva *vhodný*.“ Z autorčina tvrzení plyne, že 20% výskyt předložky s adjektivem opodstatňuje zařazení předložky do valenčního rámce daného adjektiva. Toto netriviální (byť smysluplné) tvrzení by si zasloužilo podpořit či doložit nějakou citací z literatury.
- Autorka dochází k závěru, že u *nevhodný* se „významově jedná o přímou negaci“ adjektiva *vhodný*, což ovšem opomíjí doložit kolokabilitou s předložkou *pro* u negativní varianty, příp. zmínit absenci této kolokability, která by ovšem hovořila proti autorčíně závěru o „přímé negaci“ (tj. proč by negovaná varianta měla mít jinou valenci?).

- Není jasné, proč jsou spojení *schopný slova* či *schopný pohybu* považovány za frazémy (str. 34). *Schopný* s genitivní vazbou (zejména v kombinaci s dějovými substantivy – *schopný letu*, *schopný boje*) se zdá být velmi produktivní.
- V oddílu 6.1 autorka usuzuje, že „ve vyšším frekvenčním pásmu je více adjektiv s negací“ a dále spekuluje o možných důvodech. Autorčin úsudek však není založen na použití adekvátní statistické inferenční metody. Navíc je svým způsobem zpochybněn tabulkou 1, shrnující frekvence autorkou analyzovaných adjektivních párů, kde je poměr negované varianty vyšší ve středním frekvenčním pásmu (19 %), než ve vysokém frekvenčním pásmu (9 %).
- Autorka v oddíle 6.2 podotýká že u párů *(ne)známý*, *(ne)efektivní*, *(ne)pravděpodobný* by „[...] rozdílnost v syntaktickém užití [...] mohla být vhodným argumentem pro jejich zařazení do slovníku,“ přičemž syntaktickým užitím má na mysli predikativní vs. atributivní funkci. Tento argument však staví na premise, že slovníky systematicky rozlišují mezi predikativním a atributivním užitím, což se nezdá odpovídat realitě.

Vzhledem k velkému množství problémů hodnotím metodologii a zpracování dat známkou C.

3 Práce s odbornou literaturou – B

K rešerši autorka přistoupila velmi svědomitě. Pokryla značné množství literatury – od slovníků až po vědecké studie. Shrnutí hlavních zjištění je srozumitelné a pro práci relevantní. Jedinou mou výtkou je, že autorka přistupuje k jednotlivým zdrojům izolovaně a nedostatečně je zdůrazňuje podobnosti a odlišnosti. V případě podobných zjištění či přístupů jednotlivých autorů či slovníků tak přehled působí repetitivně.

Práci s literaturou hodnotím známkou B.

4 Formální úroveň práce – B

Práce obsahuje veškeré standardní a potřebné náležitosti. Je smysluplně uspořádána do kapitol a oddílů. Součástí jsou i přílohy obsahující kolokace jednotlivých adjektiv a jejich frekvence. Přílohy mají formu tabulek. Jejich obsah je při znalosti práce dobře celkem pochopitelný, autorka navíc u kolokátů kóduje jejich slovnědruhovou platnost pomocí barevného podložení. Pro příště bych doporučoval doprovodit přílohy vysvětlivkami, aby si čtenář nemusel některé věci vyvozovat sám (např. ono barevné kódování). Přílohy by také bylo vhodné vložit do SIS ve formě tabulky, aby případný zájemce mohl s daty lépe pracovat.

Autorka se vyjadřuje kultivovaně, přesně a text neobsahuje zásadní věcné chyby. Formální stránka práce by zasloužila trošku více pozornosti. To se týká zejména typografie, kdy text obsahuje relativně četné problémy typu nevhodného zarovnání textu (str. 38 či 41) či chybějící kurzívu.

Níže uvádím výběr z drobných chyb:

- „k adjektivům, [...] která mohou být **srovnávaný** se superlativy [...]“ (str. 13)
- „**Druhý a třetí** význam vůbec nezmiňují.“ (str. 26; důraz RŠ) – zamýšleno je *Třetí a čtvrtý význam vůbec nezmiňují*.

- „[...] je sloveso **být** téměř výhradně v negovaném tvaru.“ (str. 31) – chybí kurzíva
- „Adjektivum **pravděpodobný** [...]“ – chybí kurzíva

Formální úroveň práce hodnotím známkou B.

Celkové hodnocení – B

Bakalářská práce Kristýny Melicharové splňuje požadavky kladené na tento typ závěrečných prací a doporučuji ji proto k obhajobě s navrhovaným hodnocením **velmi dobře**.

Otázky k obhajobě:

- Je-li negativní varianta prostou negací varianty afirmativní, lze očekávat, že si negativní varianta zachová valenční rámec varianta afirmativní? Je Vaše kolokační analýza uzpůsobena pro potvrzení či příp. vyvrácení této domněnky? Pokud ano, můžete její platnost či neplatnost ilustrovat na vhodném příkladu (např. na páru *vhodný – nevhodný* a předložce *pro*)?
- Je předpoklad pravděpodobnějšího výskytu negativní varianty u frekventovanějších adjektiv pouze specifickým případem obecnějšího předpokladu – tedy že čím je frekventovanější slovo (jakékoliv, nejen adjektivum), tím větší množství tvarů (např. pádových) se pro dané slovo vyskytuje? Nebo se jedná o předpoklad, který se váže specificky k adjektivům a negaci? Z čeho by pak tento předpoklad měl plynout?
- Jaký je Váš názor na zahrnutí informace o predikativním vs. atributivním užití adjektiv do slovníkových hesel?

V Praze 25. 8. 2022

Mgr. Radek Šimík, Ph.D. (oponent práce)
Ústav českého jazyka a teorie komunikace FF UK